

Біографіка і новітні інформаційні технології

Секція «Біографіка і новітні інформаційні технології» працювала на базі Інституту біографічних досліджень. До програми її роботи було включено доповіді 27 науковців та бібліотечних фахівців. Серед них: 2 доктори наук, професори, 14 кандидатів наук – працівники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Київського національного університету культури і мистецтв, Одеської державної академії будівництва та архітектури, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України.

Учасники секційного засідання обговорили широке коло актуальних проблем вітчизняної біографіки, а саме: питання трансформації об'єкта, форм, методів і результатів наукових студій; еволюція творчої лабораторії біографістики (джерела, методи, дослідники); біографічна творчість на тлі ходи історії, зміни парадигм наукового мислення тощо.

Вступним словом засідання Секції відкрив дир. Інституту біографічних досліджень НБУВ, канд. іст. наук **В. І. Попик**. Свою доповідь «Традиційне і новаторське в сучасній вітчизняній біографістиці» він присвятив аналізу особливостей її розвитку в роки незалежності України, пов'язаних, значною мірою, із «наздоганяючим» стосовно європейської, світової біографічної науки і видавничо-інформаційної практики характером постановки, вирішення дослідницьких та організаційних завдань. Зосередження на завданнях відродження в Україні, майже згорнутих у попередні десятиліття, історико-біографічних досліджень, з одного боку, засвідчило певні досягнення у цій сфері, а з іншого – спричинилося до певної консервації застарілих дослідницьких і організаційних підходів, романтичної ідеалізації героїв вітчизняної історії, розгляду їх життєвого шляху майже виключно у площині українського національного руху. Аналіз розвитку довідкової бі-

ографічної справи спирався переважно на застарілі моделі, давно переосмислені зарубіжною біографістикою.

В. І. Попик детально охарактеризував нові явища і тенденції у розвитку світової біографіки. З кінця ХХ ст. почався більш сміливий відхід істориків-біографістів від «лінійної», описової біографії. Посилилося прагнення фахівців до широких філософських узагальнень, синтезу різноманітних підходів, напрямів біографічної творчості, напрацьованих раніше. Значно зблизилися літературно-філософська та історична біографіка. Крім того відбувається істотне розширення дослідницького поля – діапазону імен. Зріс інтерес до біографій людей маловідомих, особливо – «рядових» учасників подій ХХ ст. У свою чергу, дедалі зростаючий інтерес до біографіки зумовив появу у всьому світі численних книжкових і журнальних біографічних серій. Величезні ресурси біографічних матеріалів різного формату створено медіакорпораціями, насамперед американськими (телеканали «Віо», «History») та англійськими – «BBC». Їх продукція транслюється у всьому світі. Її розповсюджують також через Інтернет і на дисках. Принципово новим явищем стало створення електронних енциклопедій і словників, віртуальних архівів, бібліотек, комплексних медійних Інтернет-ресурсів, що поєднують текстові, аудіо- та відеоматеріали. У світі набули динамічного розвитку так звані «відкриті архіви», до яких матеріали постійно додаються з усіх боків, різними учасниками цього процесу: дослідниками, аматорами, видавцями, інформаційними корпораціями.

Завдяки таким новаціям світова біографіка прийшла сьогодні майже у кожен дім, причому у дуже різноманітних, розрахованих на різні аудиторії, формах. Сформувалася атмосфера інтенсивного духовного спілкування сучасної людини з представниками попередніх поколінь. Звичайно, в Україні у цьому плані дещо робиться, але, переважно, без участі серйозних фахівців, і не на тому рів-

ні, який потрібен сьогодні вітчизняній освіті, культурі, національно-патріотичному вихованню.

Пров. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **С. М. Ляшко** у доповіді «Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе» зробила спробу систематизації джерел бібліотечних досліджень за пізнавальними можливостями. Особливості джерелознавчих підходів у біографічному дослідженні, на думку С. М. Ляшко, визначаються тим, що обсяг джерельної бази, її склад, характер завжди визначаються його метою, пізнавальним завданням. Залежно від мети конкретного біографічного дослідження і пізнавальних завдань дослідник обирає пріоритетні, за пізнавальними можливостями, джерела і поєднує їх у комплекс з наступною класифікацією та добром оптимальних методів використання. При цьому важливо пам'ятати, що обрані джерела пов'язані між собою предметом дослідження, співвідносяться між собою і можуть бути інтерпретованими за умов урахування їхніх системних зв'язків. При формуванні джерельної бази використовуються методи джерелознавчого аналізу та синтезу, відповідно до обраних видів джерел.

У доповіді «Історіографія та джерельна база української бібліотекознавчої біографістики» ст. наук. співробітника НБУВ, д-ра іст. наук, професора **Т. І. Ківшар** зазначалося, що розроблення загальних теоретико-методологічних засад біографістики сприяє поглибленому дослідженню окремих її розділів та виокремленню певних наукових напрямів. Все це уможливило розвиток дисциплін, що утворюються внаслідок інтеграції біографістики з іншими науками. Так, на перетині з бібліотекознавством формується бібліотекознавча біографістика як розділ галузевої біографістики та напрям спеціального бібліотекознавства. Основним завданням бібліотекознавчої біографістики Т. І. Ківшар вважає вивчення культурного феномена, яким є бібліотекознавча думка – дослідження ідей, теорій, системи поглядів науковців, здійснене в історичному дискурсі у контексті наукових біографій вчених та розвитку гуманітарної науки. Бібліотекознавча біографістика розвивається в межах історичних наукових досліджень, що дає змогу прослідкувати еволюцію загальнонаукових та спеціальних концепцій дослідника, процес вироблення власної теоретико-методологічної позиції, здійснити оцінку наукового доробку, відповідно до кола наукових інтересів, виявити ступінь новизни наукових розробок, ставлення до результатів творчої діяльності історичного суб'єкта сучасників, нащадків, професійної спільноти, проаналізувати вплив ученого на історико-бібліотекознавчі процеси, участь у практичних та наукових подіях, а також його моральні якості, місце у сучасній гуманітарній культурі. Доповідка особливо детально зупинилась на проблемах еволюції бібліотекознавчої біографістики в контексті її історичного розвитку, підкресливши, що реконструкція з максимальною повнотою наукових біографій сприятиме розширенню і доповненню знань про розвиток вітчизняного бібліотекознавчого процесу, різні його періоди, напрями, регіональні особливості, оскільки для вивчення бібліотекознавчої думки важливим є доробок вітчизняних науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи та бібліотекознавства, проте в силу тих чи інших причин замовчувалися. Повернення незаслужено забутих та замовчуваних за ра-

дянської доби праць українських бібліотекознавців сприятиме розбудові вітчизняної науки про бібліотеку, сучасних концепцій бібліотекознавчої думки, а також перспектив її розвитку впродовж XXI ст. Т. І. Ківшар звернула увагу присутніх на те, що на сьогодні вже створена суттєва джерельна база, яка складається з документів особових фондів архівів, рукописних колекцій бібліотек, що містять важливі відомості про життєвий та творчий шлях особистості, записки, мемуари, щоденники, епістолярій, енциклопедії, спеціальні бібліотекознавчі періодичні видання, збірники наукових праць. На її переконання, подальшому розвитку української бібліотекознавчої біографістики сприятиме підготовка довідкового біографічного видання, яким міг би стати «Словник українських бібліотекознавців». Його доцільно підготувати як у традиційній книжковій, так і електронній формі.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. І. Любовець** у доповіді «Інформаційні можливості давніх українських мемуарів» відзначила, що вітчизняна мемуаристика недостатньо представлена в сучасних електронних ресурсах як стосовно наукових розвідок, так і повнотекстових публікацій. На її думку, розпорошеність українських мемуарів по різних ресурсах, складність пошуку значно стримують роботу з ними і науковців, і широкого читачького загалу. Н. І. Любовець наголосила на особливій ролі мемуарної літератури в контексті тенденції сучасної історіографії до антропологічно орієнтованої соціальної історії, її персоналізації. Вкрай важливими документи особового походження (до яких і належать мемуари) є при вивченні давньої української минувшини, оскільки у них подано суб'єктивне осмислення певних історичних подій, життєвого шляху конкретно-історичної постаті, соціально-психологічна природа людських вчинків, мотивація дій і рішень. До найстаріших українських мемуарних творів, які дійшли до нас, Н. І. Любовець відносить: автобіографію з «Повчання» Володимира Мономаха (XII ст.); «Житіє і ходіння Данила» Данила Паломника (XII ст.); передмови та післямови до окремих видань (зокрема, острозької Біблії (1581) львівського Апостола (1574); «Діаріуш або Денні записки» Дмитра Туптала (к. XVII – поч. XVIII ст.); автобіографічну повість Іллі Михайловича Турчиновського (поч. XVIII ст.); Діарії представників козацької старшини – Пилипа Орлика, Миколи Ханенка, Якова Марковича, Пилипа Борзаківського та Павла Ладинського. Н. І. Любовець зазначила, що давні українські мемуари є різножанровими (автобіографії, щоденники, подорожні нотатки), цікавими за соціальним статусом авторів. У них відображено дух часу, моральні засади суспільства загалом, окремих його верств та осіб. Вони є проявом особистісної та національної самототожності. На її думку, на часі створення тематичної електронної колекції давніх українських мемуарів (їх реєстру та повних текстів) на порталі УНБА.

Інтерес присутніх викликала доповідь ст. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Яценка** «Персональні біографічні показники – важлива складова у відтворенні життя і творчості українських діячів». Доповідка розглянув становлення, шляхи розвитку української персональної бібліографії як складової частини біобібліографії, проаналізував найважливіші праці цього виду бібліографії — від першої «Каталогус албо реєстр всех книг божествен-

ного Іоана Злагоустаго архієпископа Константинопольського: «...», укладену на території України російським князем А. М. Курбським у другій половині XVI ст., до сучасної найчисельнішої серії персональних бібліографічних покажчиків — «Біобібліографія вчених України». Значну увагу О. М. Яценко приділив особливостям структури персональних бібліографічних покажчиків: їх поділу за будовою, способом розташування матеріалу та ін. Він зазначив, що упродовж останніх десятиліть в Україні спостерігається зростання інтересу до біобібліографічної продукції, а також стрімке зростання персональних бібліографічних покажчиків, які популяризують діяльність та досягнення українських фахівців у різних галузях науки, літератури, освіти, виробництва, культури, громадської діяльності.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. П. Марченко** у доповіді «Текст для дітей як форма самоусвідомлення суспільства шляхом діалогу поколінь» розглянула біографічний текст для дітей як предмет історичного дослідження, форму самоусвідомлення та самореалізації суспільства, розкрила феноменологію тексту для дітей, як структурно ідентичного християнській патристиці не тільки в учительному (схоластично-дидактичному), а й у духовно перетворюючому форматі. Н. П. Марченко простежила трансформацію суспільного діалогу Духовних Отців і «дітей малих», Учителя і Учня, свідомої себе особистості та Творця в функціональні типи текстів, звернені до дітей. На прикладі українських дитячих видань останніх десятиліть доповідач розкрила шляхи, причини і наслідки самоусвідомлення суспільства у процесі/спробі налагодження/відсутності діалогу поколінь, зокрема щодо вибудовування загальної «біографії» шляхом добору імен та інтерпретації життєписів відомих персоналій.

Старш. наук. співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, канд. філос. наук **І. В. Валявко** у доповіді «Архіви як творча лабораторія мислителя та важливе джерело біографічного дослідження (на прикладі приватних архівів Дмитра Чижевського)» звернула увагу присутніх на те, що при написанні біографічної праці, зокрема інтелектуальної біографії будь-якої постаті, важливу роль відіграють, по-перше, архівні матеріали, які включають: листування, нотатки, автобіографії, незавершені праці тощо, по-друге, творчі здобутки особистості: опубліковані наукові праці, художні твори, витвори мистецтва тощо. Як і наскільки поєднуються ці джерела залежить від мети дослідження та методології, яку використовує дослідник. Проте під час дослідження завжди постає питання: що брати за основу аналізу творчості видатного мислителя? У цьому питанні також немає якогось сталого загальноприйнятого канону, як не існує його і щодо вибору джерела чи методів дослідження. Перш за все, шлях дослідження і вибір джерела (або джерел) залежать від мети, яку ставить перед собою вчений і від предмета самого дослідження. Отже, під час біографічного дослідження відбувається синтез абстрактного та чуттєво-конкретного, біограф мусить поєднувати різні методи та методології і бути водночас і істориком, і філософом, і філологом, і культурологом. З одного боку, це створює певні труднощі для самого дослідника, бо вимагає від нього неабиякого знання з різних галузей гума-

нітаристики. Але, з іншого — такий підхід дає змогу охопити великий масив матеріалу і розглянути певний текст, ідею чи спадщину мислителя в широкому історико-культурному контексті і показати його на тлі доби. Прикладом такої роботи, що вимагає «широкого контексту», для І. В. Валявко стала праця над створенням інтелектуальної біографії Дмитра Івановича Чижевського (1894–1977) — філософа та історика філософії, відомого славіста, дослідника духовної історії слов'ян, якого на сьогодні загально визнано одним із фундаторів історико-філософського українознавства.

У повідомленні наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **Л. Г. Рєви** «Регіональні біобібліографічні та довідкові видання — важливе джерело літературної біографіки» зроблено спробу охарактеризувати сучасний стан розвитку регіональних біобібліографічних та довідкових джерел літературної біографіки. На прикладі бібліотек Одещини, Житомирщини розкрито роль обласних та наукових універсальних бібліотек України у створенні біобібліографічної та довідкової інформації з проблем літературної біографіки, простежено еволюцію літературної біографічної інформації в регіонах.

Наук. співробітник НБУВ **Ю. В. Вернік** у виступі «Блоги як новітнє джерело біографічної інформації» розглянула нове явище у сфері інформаційних технологій — онлайнові щоденники (WebLogs або блоги), проаналізувала історію їх виникнення, становлення, типологію, роль в особистому житті сучасної людини і суспільства. На думку Ю. В. Вернік, за домінуючою соціально-психологічною спрямованістю блоги можуть бути поділені на пізнавальні і переживальні, а також на такі, де автор: прагне до самовираження, спілкується або заробляє гроші. Серед проблем використання блогів в якості джерел біографічної інформації виділено: питання автентичності, фіксації та зберігання інформації, юридичної відповідальності та авторських прав. Доповідачка окреслила перспективи розвитку біографічної блогосфери у складі електронного «Українського національного біографічного архіву», що створюється Інститутом біографічних досліджень НБУВ.

Мол. наук. співробітник НБУВ **С. В. Муріна** у виступі «Назви навчальних закладів — особливості організації даних в автоматизованій інформаційній системі «Український національний біографічний архів» розглянула особливості організації даних та проблемні питання наповнення словника «Навчальні заклади» в автоматизованій інформаційній системі Українського національного біографічного архіву. Доповідачка запропонувала один із варіантів технічного вирішення питання зміни назв навчальних закладів на основі застосування переважаючої (авторитетної) форми представлення найменування об'єкта. Створити запис для такої форми і систему посилань, яка дасть змогу зв'язати її з альтернативними і неправильними формами, допоможе використання UNIMARC / Authorities — Міжнародного комунікативного формату для авторитетних/нормативних записів. Використання цього формату сприятиме піднесенню інформаційного ресурсу на рівень міжнародних стандартів.

Деякі виступи учасників секційного засідання було присвячено проблемам галузевої біографістики. Зокрема, наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Бугасва** у повідомленні «Новітні тенденції української музичної бі-

ографіки» зазначила, що вітчизняна музична біографіка протягом останніх років здійснила рішучий крок уперед, розширивши географію і тематику видань, форми практичної реалізації і цільових призначень. Новітні тенденції полягають не стільки у визначенні пріоритетних напрямів для дослідників, скільки у зміцненні самого біографічного руху і активізації процесів друкування біографічної продукції. Передусім, йдеться про фундаментальні багатомовні енциклопедичні видання («Історія української музики» у 6 т., «Українська музична енциклопедія» у 6 т., «Історія українського театру» у 3 т. (окремі томи вже вийшли, решта на базі Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України готується до друку); довідково-біографічні, бібліографічні і нотографічні видання («Українські диригенти», «Українські академічні та народні музиканти-інструменталісти», «Українські музикознавці», «Українські музичні педагоги», «Українські піаністи, «Українські вокалісти» тощо); монографії («Платон Майборода», 2008; «Левко Миколайович Ревуцький», 2009 та ін.); тематичні збірки («Пам'яті академіка О.Костюка», 2003; «Леонтович і сучасна світова культура», 2003; «Микола Лисенко та українська композиторська школа», 2004; «Довженко в контексті своєї доби», 2005 та ін.). Якісно нові підходи демонструє історичне музикознавство у розробленні аналітико-методологічних підходів біографістики як науки, змістовному використанні документів архівної спадщини (передусім листування, щоденників, підготовлених митцем власноруч) як першоджерела, що розкриває неповторний світогляд і долю митця, невідомі і замовчувані факти його біографії (М. Копиця «Епістологія в лабіринтах музичної історії», 2008). Доповідка наголосила, що в останні роки музикознавча думка скерувала інтереси персоналістики у бік нині діючих музикантів, започаткувавши проєкт творчих бесід з відомими композиторами і виконавцями. На основі публічних виступів одного з всесвітньо відомих композиторів, організованих у Києві 2007 р., вийшла книга «Валентин Сильвестров. Дождається музики. Лекції-беседи...» (К.: Дух і Літера. 2010. – 368 с. : іл.; компакт-диск). А у рамках XXI міжнародного фестивалю «КиївМузикФест-2010» було запропоновано новий тематичний проєкт «Зафільмоване мистецтво України», підготовлений на документальних біографічних матеріалах (здійснено показ кінофільмів про Б. Лятошинського, К. Данькевича, Г. Майбороду, А. Філіпенка).

В.о. заступника директора з наукової роботи Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України канд. іст. наук **В. Ю. Соколов** у виступі «Розвиток біографістики в історико-науковознавчих дослідженнях з аграрних наук у діяльності ДНСБ НААН України» проаналізував особливості становлення та розвитку біографістики в галузі аграрних наук, ознайомив присутніх з досвідом історико-науковознавчих та біобібліографічних досліджень ДНСБ НААН України, інших академічних структур. Старш. наук. співробітник ДНСГБ НААН України, канд. іст. наук **А. С. Білоцерківська** зробила історіографічний аналіз опублікованих джерел, що безпосередньо або частково стосуються постаті одного з найвідоміших в Україні вчених-аграріїв, професора А. Г. Терниченка (1882–1927).

Наук. співробітник Державної науково-педагогічної

бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського **Н. А. Стельмах** у повідомленні «Біобібліографічна серія «Академіки НАПН України» як важливе джерело інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку педагогічної науки» ознайомила присутніх з діяльністю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, пов'язаною з підготовкою біобібліографічних покажчиків серії «Академіки НАПН України», висвітлила науково-методичні засади підготовки цих видань, їхній зміст та структуру, місце у сучасних педагогічній і психологічній науках, освіті та практиці.

Повідомлення наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Т. А. Якубової** «Північне Причорномор'я, фортеця Очаків в історичних біографіях І. Мазепи та Карла XII: за матеріалами фондів НБУВ» було присвячене розкриттю деяких аспектів біографій І. Мазепи, Карла XII періоду перебування їх на теренах України за матеріалами французького, польського фондів, Інституту рукопису НБУВ.

Асп. НБУВ **Т. І. Котенко** у повідомленні «Становлення П. С. Морачевського як педагога, письменника, книгознавця (у зв'язку з особистістю І. Г. Кулжинського)» висвітлила ранній період педагогічної та письменницької діяльності П. С. Морачевського (1828–1834), простежила роль І. Г. Кулжинського у становленні особистості молодого педагога і письменника.

У виступі асп. Київського національного університету культури і мистецтв **Н. П. Стронської** йшлося про творчі взаємини українських бібліографів Я. Ф. Головацького та С. І. Пономарьова з їх російським колегою В. І. Межовим. Зазначалося, що на основі надісланих зі Львова Я.Ф. Головацьким книг, російський бібліограф на сторінках першого українського журналу «Основа» опублікував три бібліографічні покажчики, присвячені Україні, а С.І. Пономарьов написав схвальну рецензію на п'яте та шосте доповнення до систематичного каталогу А. Ф. Базунова, автором якого був В. І. Межов.

Наук. співробітник НБУВ **М. А. Стельмашева** на основі «Щоденника» Марії Башкирцевої, що зберігається серед франкомовних книг сектору організації фонду іноземної літератури відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ, розповіла про життя й творчість талановитої художниці, яка народилася в Україні, але прожила більшу частину свого життя у Франції.

В результаті зацікавленого обговорення стану сучасної української біографіки в контексті інформаційних потреб суспільства учасникам секційного засідання вдалося виокремити цілу низку проблем, розв'язання яких вимагає творчої співпраці науковців, педагогів і упорядників інформаційних ресурсів. Йдеться, насамперед, про визначення пріоритетів розвитку української біографіки та біографістики як спеціальної історичної дисципліни; про створення єдиних науково-методологічних засад формування біографічних інформаційних ресурсів та методики їх наповнення.

Н. Любовець,

учений секретар Інституту біографічних досліджень НБУВ,
ст. наук. співробітник, канд. іст. наук

В. Попик,

в. о. директора Інституту біографічних досліджень НБУВ,
канд. іст. наук